

SYMPORIUM NONUM ELEUSINIUM

Club Hotel Loutraki, September 26-October 3, 2007

APOSTOLOS PIERRIS

SYMBOLA ELEUSINIA

[My presentation in the Symposium was based, and was an integrating commentary, on the following fundamental texts. Items 5 and 6 represent my corrections and reconstruction of the corresponding passages.]

1. Clemens Alexandrinus, Protr. 2, 21, 2

κάστι τὸ σύνθημα Ἐλευσινίων μυστηρίων· ἐνήστευσα, ἐπιον τὸν κυκεῶνα, ἔλαβον ἐκ κίστης,
ἐργασάμενος ἀπεθέμην ἐις κάλαθον καὶ ἐκ καλάθου ἐις κίστην.

2. Heracleitus B15 DK

εἰ μὴ γὰρ Διονύσῳ πομπὴν ἐποιοῦντο καὶ ὑμνεον ἄσμα, ἀιδοῖοισιν ἀναιδέστατα ἐίργαστ’ ἀν-
ώτος δεῖ Άιδης καὶ Διόνυσος ὅτεω μαίνονται καὶ ληναῖζουσιν.

3. Herodotus 2, 48

τὴν δὲ ἄλλην ἀνάγουσι ορτὴν τῷ Διονύσῳ οἱ Ἀιγύπτοι πλὴν χορῶν κατὰ τάυτὰ πάντα Ἑλληστές· αντὶ δὲ φαλλῶν ἄλλα σφί· εστί· εξευρημένα δύο τε πηχυαῖα· αγάλματα νευρόσπαστα, τὰ περιφορέουσι κατὰ κώμας γυναικες, νεῦον τὸ ἀιδοῖον, οὐ πολλῷ τεῷ ἔλασσον· εὖν τοῦ ἄλλου σώματος· προηγέεται δὲ αὐλός, αἱ δὲ ἐπονταὶ αειδουσαι τὸν Διόνυσον.

4. Clemens Alexandrinus, Protr. 2.17-18

τὰ γὰρ Διονύσου μυστήρια τελέως· απάνθρωπα· δύο ἐισέτι παῖδα· ὄντα· ενόπλῳ κινήσει περιχορεύοντων Κουρῆτων, δόλῳ δὲ υποδύντων Τιτάνων, απατήσαντες παιδαριώδεσιν· αθύρμασιν, οὗτοι δὴ οἱ Τιτᾶνες διέσπασαν, εἴτι νηπίαχον· ὄντα, ως οἱ τῆς τελετῆς ποιητὴς· Ορφεὺς φησιν οἱ Θράκιος·

κῶνος καὶ ρόμβος καὶ παίγνια καμπεσίγυια

μῆλά τε χρύσεα καλὰ παρέ· Εσπερίδων λιγυφώνων.

καὶ τῆσδε οὐμῖν τῆς τελετῆς τὰ ἀχρεῖα σύμβολα οὐκ ἀχρεῖον ἔις κατάγνωσιν παραθέσθαι· αστράγαλος, σφαῖρα, στρόβιλος, μῆλα, ρόμβος, ἐσοπτρον, πόκος.

5. Clemens Alexandrinus, Protr. II 20.1-21.2

Ὥς ἐιποῦσα πέπλους· ανεσύρατο, δεῖξε τε πάντα σώματος οὐδὲ πρέποντα τύπον· παῖς δὲ ἡενίακχος χειρὶ τέ μιν ρίπτασκε γελῶσ· υπὸ Βαυβὼ κόλποις.

Η δὲ επεὶ οὖν ἐίδησε θεά, μείδηστέν τε θυμῷ, δέξατο δὲ ἀιόλον· ἀγγος, ενῷ κυκεὼν· ενέκειτο.

6. Gurob Papyrus (n. 12 Smyly)

16 ... // εὔχῃ·

.....

... εἰς Διόνυσος. // σύμβολα

Ιυρα θεὸς διὰ κόλπου

25 μήδεν, κυκεῶνα ι]ε]ρ[ὸ]ν' ἐπιον, ὅνος βουκόλος

εγενόμην. //αρρητουρ]γίας σύνθεμα· ἀνω κάτω τοῖς

χερσὶν εργάσασ]θαι ὁ σοι εδόθη ανηλῶσαι

εκ κίστης λαβόντι κε]ις τὸν κάλαθον εμβαλῆν

ένθ' ἔιστι πόκος κ]ῶνος ρόμβος αστράγαλοι

30 μῆλα σφαῖρα κόρ]η ἑσοπτρος.

<26. αρρητουρ]γίας: cf. Clemens Alexandrinus, Protr., 2.15; fortasse

αρρητοποι]ιᾶς>

7. Lamella aurea Thuriis reperta (Pugliese Carratelli II B1)

δεσσποίνας δέ} υπὸ κόλπον' ἔδυν χθονίας βασιλείας

8. Clemens Alexandrinus, Protr. 2.16.2

Σαβαζίων γοῦν μυστηρίων σύμβολον τοῖς μυουμένοις οδιὰ κόλπου θεός· δράκων δέ εστιν οὗτος, διελκόμενος τοῦ κόλπου τῶν τελουμένων, ἐλεγχος ακρασίας Διός· κυεῖ καὶ ή Φερέφαττα παῖδα ταυρόμορφον· αμέλει, φησί τις ποιητὴς ἐιδωλικός,

ταῦρος δράκοντος καὶ πατήρ ταύρου δράκων,

εν' ὄρει τὸ κρύφιον, βουκόλος, τὸ κέντρον,

βουκολικόν, οἶμαι, κέντρον τὸν νάρθηκα επικαλῶν, ὃν δὴ αναστέφουσιν οι βάκχοι.

9. Arnobius, adv. nat. 5, 21

in quibus aureus coluber in sinum demittitur consecratis et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis

10. Firmius Maternus, de errore prof. rel. 10

Sebazium colentes lovem anguem, cum initiant, per sinum ducunt...

11. Apollodorus FGrHist. 244 F89

...επ<άγου>σαν δὲ τὸν κάλαθον ταῖς νύμφαις σὺν τῷ ιστῷ καὶ τοῖς ἔργοις τῆς Περσεφόνης πρῶτον μὲν παραγενέσθαι ἐις Πάρον καὶ ξενισθεῖσαν παρὰ τῷ βασιλεῖ Μελίσσῳ χαρίσασθαι ταῖς τούτου θυγατράσι ούσαις εξήκοντα τὸν τῆς Φερσεφόνης ιστόν, καὶ πρώταις αὐταῖς ἀναδοῦναι τὰ περὶ αὐτὴν πάθη τε καὶ μυστήρια, ὅθεν καὶ μελισσας ἔκτοτε κληθῆναι τὰς θεσμοφοριαζούσας {κληθῆναι} γυναικας.

...Μ]έ[λισσαι·] αι τῆς Δήμητ[ρος ιέρει]αι...

12. Hesychius s.v. μέλισσαι

αι τῆς Δήμητρος μύστιδες.

Porphyrius, de antro Nymphaeum, 18

τὰς Δήμητρος ιέρειας ως τῆς χθονίας θεᾶς μύστιδας
μελισσας οι παλαιοὶ εκάλουν.

13. Aristoteles Historia anim. 624a5-7

ἀρχονται δὲ τῶν ιστῶν ἀνωθεν ἀπὸ τῆς ὄροφῆς τοῦ σμήνους, καὶ κάτω συνυφεῖς ποιοῦσιν ἥνως τοῦ ἐδάφους ιστοὺς πολλούς.

14. Clemens Alexandrinus, Protr. 2, 17

βούλει καὶ τὰ Φερεφάττης ἀνθολόγια διηγήσωμαι σοι καὶ τὸν κάλαθον, καὶ τὴν αρπαγὴν τὴν υπὸ Αἰδωνέως καὶ τὸ χάσμα τῆς γῆς καὶ τὰς ὡς τὰς Ευβουλέως τὰς συγκαταποθεῖσας ταῖν θεαῖν, δι᾽ ἣν ἀιτίαν ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις μεγαρίζοντες χοίρους ἐμβάλλουσιν;

15. Scholia in Lucianum, in Dial. mer. 2, 1

ἐις οὖν τιμὴν τοῦ Ευβουλέως ριπτεῖσθαι τοὺς χοίρους ἐις τὰ χάσματα τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης. τὰ δὲ σαπέντα τῶν ἐμβληθέντων ἐις τὰ μέγαρα κάτω ἀναφέρουσιν ἀντλήτριαι καλούμεναι γυναικες καθαρεύσασαι τριῶν ημερῶν καὶ καταβαίνουσιν ἐις τὰ ἀδυτα καὶ ἀνενέγκασαι ἐπιτιθέασιν ἐπὶ τῶν βωμῶν. ὃν νομίζουσιν τὸν λαμβάνοντα καὶ τῷ σπόρῳ συγκαταβάλλοντα ἐυφορίαν ἔξειν. λέγουσι δὲ καὶ δράκοντας κάτω ἔιναι περὶ τὰ χάσματα, οὓς τὰ πολλὰ τῶν βληθέντων κατεσθίειν. διὸ καὶ κρότον γίνεσθαι, οπόταν ἀντλῶσιν αἱ γυναικες καὶ ὅταν ἀποτιθῶνται πάλιν τὰ πλάσματα ἐκεῖνα, ἵνα ἀναχωρήσωσιν οἱ δράκοντες, οὓς νομίζουσι φρουροὺς τῶν ἀδύτων. τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἀρρητοφόρια καλεῖται καὶ ἀγεται τὸν αὐτὸν λόγον ἔχοντα περὶ τῆς τῶν καρπῶν γενέσεως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπορᾶς.

16. Porphyrius, de antro Nymph. 14

καὶ χιτών γε τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ ὅημφίεσται... οὕτω καὶ παρὰ τῷ Ορφεῖ η̄ Κόρη, ἥπερ ἐστὶ παντὸς τοῦ σπειρομένου ἔφορος, ιστουργοῦσα παραδέδοται, τῶν παλαιῶν καὶ τὸν οὐρανὸν πέπλον ἐιρηκότων οἰὸν θεῶν οὐρανίων περιβλημα.

17. Proclus, in Plat. Tim. 41b-c (III 223.3-9 Diehl)

καὶ διὰ ταῦτα ἀρά Ορφεὺς τὴν τῶν μεριστῶν ζωοποιὸν ἀιτίαν ἀνω μένουσαν καὶ υφαίνουσαν τὸν διάκοσμον τῶν οὐρανίων νύμφην τε εἶναι φησιν ὡς ἀχραντον καὶ ταῦτα τῷ Διὶ συναφθεῖσαν καὶ μένειν ἐν ὄικείοις ἡθεσι, προελθοῦσαν δὲ ἀπὸ τῆς εἰαυτῆς ὁίκων ἀτελεῖς τε καταλείπειν τοὺς ιστοὺς καὶ ἀρπάζεσθαι καὶ ἀναρπασθεῖσαν γαμεῖσθαι καὶ γαμηθεῖσαν γεννᾶν.

18. Tzetzes, Exges. in Iliad. 26, 18

ιστὸν ἐποιχομένην ἀτελῆ πόνον ἀνθεμόεντα

19. Proclus, in Plat. Tim. 23d (I 134.26-29 Diehl)

οἱ πέπλοι... ὃν η̄ θεὸς υφαίνει μετὰ τοῦ πατρός

20. Proclus, in Plat. Cratyl. 387e (22.2-3 Pasquali)

καὶ γάρ αὕτη καὶ πᾶς ἀιτής οἱ χορὸς ἀνω μενούσης υφαίνειν λέγονται τὸν διάκοσμον τῆς ζωῆς

21. Damascius, In Plat. Parm. 339 (II 200 14 Ruelle)

...ἀπὸ τῆς παρὸ Ορφεῖ κορικῆς υπερκοσμίου πεπλοποιίας οἵμηθέντες...

22. Aristoteles, de gener. anim. 734a16-20

ἢ γάρ τοι ἄμα πάντα γίγνεται τὰ μόρια, οἰὸν καρδία πνεύμων ἢ παρὸφθαλμὸς καὶ τῶν ἄλλων ἔκαστον, ἢ ἐφεξῆς ὥσπερ ἐν τοῖς καλουμένοις Ορφέως ἐπεσιν. ἐκεῖ γάρ οἵμοιως φησὶ γίγνεσθαι τὸ ζῷον τῇ τοῦ δικτύου πλοκῇ.

23. Clemens Alexandrinus, Strom. 5.8.49.3

τι δ ; ούχι καὶ Επιγένης ἐν τῷ περὶ τῆς Ὀρφέως ποιήσεως τὰ ἰδιάζοντα παρ’ Ὀρφεῖ
ἐκτιθέμενός φησι «κερκίσι καμπυλόχοισι» τοῖς ἀρότροις μηνύεσθαι, «στήμοσι» δὲ τοῖς
ἀύλαξι· «μίτον» δὲ τὸ σπέρμα ἀλληγορεῖσθαι, καὶ «δάκρυα Διός» τὸν ὄμβρον δηλοῦν,
«Μοίρας» τε αὖ τὰ μέρη τῆς σελήνης, τριακάδα καὶ πεντεκαΐδεκάτην καὶ νουμηνίαν· διὸ καὶ
«λευκοστόλους» αὐτὰς καλεῖν τὸν Ὀρφέα φωτὸς όύσας μέρη. πάλιν «άνθιον» μὲν τὸ ἔαρ
διὰ τὴν φύσιν, «ἀργίδα» δὲ τὴν νύκτα διὰ τὴν ἀνάπαισιν, καὶ «Γοργόνιον» τὴν σελήνην διὰ
τὸν ἐν αὐτῇ πρόσωπον, «Ἀφροδίτην» τε τὸν καιρὸν καθ ὃν δεῖ σπείρειν λέγεσθαι παρὰ τῷ
θεολόγῳ.

24. Hippolytus, Ref. Omn. Haer. 5.8.39-40

λέγουσι δὲ αὐτὸν, φησί, Φρύγες καὶ χλοηρὸν στάχυν τεθερισμένον, καὶ μετὰ τοὺς Φρύγας
Αθηναῖοι μιοῦντες Ελευσίνια καὶ ἐπιδεικνύντες τοῖς ἐποπτεύουσι τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν
καὶ τελειότατον ἐποπτικὸν ἐκεῖ μυστήριον ἐν σιωπῇ τεθερισμένον στάχυν. οὐδὲ στάχυς
οὗτός εστι καὶ παρὰ Αθηναίοις οὐ παρὰ τοῦ ἀχαρακτηρίστου φωστήρ τέλειος μέγας,
καθάπερ αὐτὸς οἱ ἱέροφάντης οὐκ ἀποκεκομμένος μὲν, ὡς οἱ Ἀττις, ἐνουσχισμένος δὲ διὰ
κωνείου καὶ πᾶσαν ἀπηρτημένος τὴν σαρκικὴν γένεσιν, νυκτὸς ἐν <Ε>λευσῖνι υπὸ πολλῶ
πυρὶ τελῶν τὰ μεγάλα καὶ ἀρρητα μυστήρια βοϊ ἀποκεκραγέ λέγων· «ἱέρὸν ἔτεκε πότνια
κοῦρον Βριμώ Βριμόν», τουτέστιν ἰσχυρὰ ἰσχυρόν.

25. Proclus, in Tim. 40E

ἐν τοῖς Ελευσινίοις ιέροις ἐις μὲν τὸν οὐρανὸν ἀναβλέποντες ἐβόων «Ὕε», καταβλέψαντες
δὲ ἐις τὴν γῆν τὸ «κύε».

26. Hippolytus, Ref. omn. Haer. 5.7.34

τοῦτο, φησὶν, εστὶ τὸ μέγα καὶ ἀρρητὸν Ελευσινῶν μυστήριον «Ὕε, κύε».

27. Kleidemos Fr. II Tresp.

Ὑης You· ἐπίθετον Διονύσου, ὡς Κλειδημος· ἐπειδή, φησιν, ἐπιτελοῦμεν τὰς θυσίας αὐτῷ,
καθ ὃν οἱ θεὸς μει χρόνον.

28. Anecdota Graeca, Studemund 1886 p. 268

Ἐπίθετα Διονύσου ... ὑης, ὑου, ὑῖς, ὑιος. ὅτε οὖν ἐπιφέρεται καὶ τὸ Ἀττις, ἵ. ἔστι δὲ ὑμνος τῷ
Διονύσῳ ἀδόμενος.

29. Demosthenes, De corona, 18, 259-60

... καὶ ἐπορχούμενος «ῦης' ἀττης' ἀττης ὑῆς»,...

30. Anecdota Graeca, Bekker I 207.25

Ἄττης Ὅγει... οἱ δέ φασι μυστικὰ εἶναι ἐπιφθέγματα.

31 Tertullianus, adv. Valentinianos 1.1-3

...et illa Eleusinia ...quod tacent, pudor est... adtente custoditur quod tarde invenitur. ceterum tota in adytis divinitas, tota spiralia epoptarum, totum signaculum linguae simulacrum membra virilis revelatur...

32. Papyrus Tebtunis 20, col. I 18-31

18 λόγοι Ἡρακλέους μη ἐωμέ-

νου τελεῖσθαι τὰ Ελευσίνια

...

31]τὴν Κόρην εἶδον

33. Appollodorus FGrHist. 244F 110b

φησὶ <δ> Ἀπολλόδωρος' Αθήνησι τὸν ιέροφάντην τῆς Κόρης ἐπικαλουμένης ἐπικρούειν τὸ καλούμενον ηχεῖον.

34. Clementine Homiliae 6.9.5

λαμβάνουσι δὲ καὶ... Δήμητρα ἔις γῆν, Κόρην ἔις σπέρματα...

35. Eubulus, Orthannes, Fr.75.10 PCGr vol. V p. 234

...μεμαγμένη δὲ Δήμητρος κόρη

36. Antiphanes, Aphrodisius, Fr. 55.8-9 PCGr vol. II p. 339

.....εγκαθείμενον

έις πλατὺ στέγαστρον αἰγνῆς παρθένου Δηοῦς κόρης.

37. Matro, SH 534.116-7

ως δεῖσ ίδον ξανθὸν γλυκερὸν μέγαν' ἔγκυκλον, ἀνδρες,

Δήμητρος παῖδ 'οπτὸν' επεισελθόντα πλακοῦντα

38. Antiphanes, Agroikos, Fr. 1.2-3 PCGr vol. II p. 314

ἀίρω ποθεινὴν μᾶζαν, ἥν φερέσβιος

Δηῶ βροτοῖσι χάρμα δωρεῖται φίλον

39. Varro (in August, de civ. Dei, 7.20)

De quibus (the Eleusinia) iste nihil interpretatur, nisi quod adtinet ad frumentum quod Ceres invenit et ad Proserpinam quam rapiente Orco perdidit; et hanc ipsam dicit significare fecunditatem semen... quod filiam Cereris, i.e. ipsam fecunditatem, quae a proserpendo Proserpina dicta esset...